

KÜLLÖS IMOLA

Közköltészet Vikár Béla
népköltési gyűjteményében¹

A magyar szövegfolklorisztika eddig² meglehetősen egyoldalúan, mondhatni értékén alul foglalkozott Vikár Béla népköltési gyűjteményével. Pedig Katona Imre már az 1979-es Vikár-émlékkülésen hangsúlyozta: Vikár „kéziratok hagyatéka nemzeti kincs, mely kiaknázatlanul hever és várja a jelentőségéhez méltó feldolgozást.”

E mellőzöttség kapcsán az embernek óhatatlanul Bessenyei György kétszáz évvel korábbi korholó szavai jutnak eszébe:

Ollybá venném, ha mondanád: egy nagy hegynek, melly arany kővel tele vólna, hogy semmit nem ér, mivel nints bányá 's bányász benne. Mit tehet aról a drága hegy, ha kintseit belőle nem szedik...³

A Vikár-életmű megismertetését és kutatását szolgáló személyek és tettek sorában elsőként hadd említsem Sebő Ferencet, aki Vikár népzenei hagyatékáról írta doktori disszertációját,⁴ majd megszerkesztette azt a közel tízezer szöveget és sok száz fonográffelvételen őrzött dallamot tartalmazó DVD-ROM-ot,⁵ melyet a Hagyományok Háza adott ki. Jómagam szövegfolkloristaként vettem részt a DVD-ROM elkészítésében, melyet a Vikár-gyűjtemény kutatási forrásaként, a továbbfejlesztés igényével készítettünk a jövő etnomuzikológus, folklór- és iro-

¹ E dolgozat előadásként elhangzott az MTA Irodalomtudományi Intézetben 2010. június 9-én. A szerző közköltészeti kutatásait az OTKA 48440 sz. pályázata támogatta.

² Azaz a 2009 októberében megrendezett, Vikár Béla 150. születésnapját ünneplő akadémiai emlékülésig.

³ BESSENYEI György, *Magyarság = Uő., Programirások, vitairatok, elmékedések 1772–1790*, s. a. r. BIRÓ Ferenc, Argumentum–Akadémiai, Budapest, 2007, 427.

⁴ SEBŐ Ferenc, *Vikár Béla népzenei gyűjteménye*, Hagyományok Háza, Budapest, 2006.

⁵ *Vikár Béla népzenei és népköltési gyűjteménye*, szerk. SEBŐ Ferenc, szöveggond., jegyz., szömagy. KÜLLÖS Imola, Hagyományok Háza, Budapest, 2009.

dalomtörténet kutatói számára, azért hogy valamit törlesszünk a magyar folklorisztika e nyomasztó, immáron évszázados adósságából.

Előjáróban Vikár Béla gyűjtőmunkásságának folklorisztikai jelentőségét szeretném néhány mondatban összefoglalni.⁶

Vikár 1889-ben Finnországban, majd 1890-ben szülőföldjén, Somogyban kezdett el népköltészetet gyűjteni. Részint abból a célból, hogy a Kalevala rúnóinak fordítását a magyar népköltészet szókincsével és stílusával tegye hitelessé, másrészt dalos kedvű édesanyja hatására, aki leveleiben egyre másra küldözgette a somogyi népdalokat a már Budapesten élő, Gyulai Pált, Greguss Ágostot és Budenz Józsefet hallgató egyetemista fiának. Vikár beépítette népdalgyűjteményébe édesanyja feljegyzéseit, ő maga azonban a kezdetektől a lehető legkorszerűbb módszerekkel, komoly nyelvészeti felkészültséggel és jó helyismerettel gyűjtött. Személyesen, a helyszínen, (tehát nem levelezők és önkéntes gyűjtők útján, mint 50 évvel korábban Erdélyi vagy Kriza tette), az élőbeszédet pontosan követő gyorsírással rögzítette a dalokat és meséket; nem válogatott a dallamok és szövegek eredete/műformája/előadója szerint, mint később (részben az ő hangrögzítési módszerét eltanulva) Bartók és Kodály. Így kerülhetett gyűjteményébe népi, félnépi és műdal (magyar nóta, városból falura került kuplé) régi, a 17–18. századra visszavezethető kéziratos vagy nyomtatott hagyomány, virrasztóban énekelt vallásos népének, folklorizálódott irodalmi vers (köztük szép számmal az 1848–49-es forradalom és szabadságharc költészete) stb. Adatközlői között a vidéki társadalom minden rétege és minden korosztálya képviselve volt: pásztorok, parasztok, mesteremberek, gyári munkások és sorkatonák, falusi tisztségviselők és értelmiségiek (egy-egy lelkész, postáskisasszony vagy tanító személyében), továbbá: iskolás gyerekek. Módszerét 1896-tól (Európában elsőként!) a hangrögzítésre alkalmas fonográffal egészítette ki, és gyűjtőútjairól, adatközlőiről fényképfelvételeket is készített vagy készíttetett.⁷ Vikár folklórgyűjteménye egyedülálló a tekintetben is, hogy (Moldva és Bukovina kivételével) szinte lefedi az egész magyar nyelvterületet, tehát alkalmas arra, hogy nagy tájaink regionális, ill. helyi folklórrepertoárját rekonstruáljuk.

Vikár Béla gyűjtőmunkájának folklorisztikánk szempontjából tehát a *komplex módszer* adja meg elsőrangú fontosságát, hiszen fonográffal és gyorsírással rögzítve hiteles metszetét hagyta ránk annak a történetileg sokrétű szóbeli és zenei hagyománynak, a népköltészetnek és a népnyelvnek, amely a 19. század utolsó évtizedé-

⁶ A témáról bővebben lásd KÜLLÖS Imola, *Vikár Béla gyűjtéseinek szövegfolklorisztikai jelentősége*, Néprajzi Hírek (38) 2009/4., 20–35.

⁷ Szociófotó hitelességű felvételeit a nemrégiben kiadott DVD-ROM-on bárki megtekintheti. Néhány felvétele az életműve előtt tisztelgő, Pávai István által rendezett kiállítás tablói is látható volt a Hagyományok Házában 2009-ben.

ben egészen 1910-ig a vidéki társadalomban élt. Magyarázó jegyzeteiből, illetve adatközlői közbevetett megjegyzéseiből jól rekonstruálható a tájnyelv és a helyi dialektust érzékeltető köznyelv. Vikár több helyütt komoly tájszójegyzéket is készített gyűjtéskor, ezeket és az általam készített szómagyarázatokat is közzétettük a már említett DVD-ROM-on.

Vikár Bélának nemcsak korszerű gyűjtési és lejegyzési módszerét, hanem tanulmányaiban⁸ kifejtett folklórelméleti elgondolásait is értékesnek és megiszívlendőnek tartom.

Azt az 1905-ben írt tanulmányát például,⁹ amelyben a *nótafa* és *nótabokor*, a helyi repertoár kialakítóinak és első hagyományozóinak, csiszolóinak fogalmát fejtegette. Ugyanitt a *közösségi kontrollról* is írt, mely a helyi változatok (verziók) kialakulásakor és megszilárdulásakor játszik nagy szerepet. Elgondolása tulajdonképpen párhuzamba állítható azzal a gyakorlattal, amely a Csörsz Rumen Istvánnal közösen szerkesztett 18. századi közköltészeti köteteinkben¹⁰ megjelenik. Egy-egy nagyobb közköltési műfajcsoporton belül szövegtípusokat, a típusokon belül a változatokból kiformalódó szövegcsaládokat különítettünk el, és sokat morfondíroztunk azon, hogyan lehetne egy-egy típus vagy szövegcsalád elterjedési térképét a lokalizálható kéziratok énekeskönyvek alapján megrajzolni. (Természetesen mi a saját anyagunk természetes elrendeződése és nem előzetes Vikár-tanulmányok alapján választottunk hozzá hasonló megoldást.)

Erdélyi János után Vikár írta a legtöbb összehasonlító jellegű fejtegetést a népköltészet (kontra műköltészet) stílusáról, poétikai sajátosságairól, pl. a *párhuzamosság* (*parallelizmus*) jelenségéről. Tisztában volt a magyar szöveges folklór (elsősorban a népdalok és a proverbiumok) nyelv- és művelődéstörténeti jelentőségével, (amit Ortutay Gyula „élő kövület”-nek vagy „zárvány-jelleg”-nek nevezett a folklórban), s ezeket boncolgatta a Magyar Nyelvőrben megjelent írásaiiban. Amikor a népköltészet *variációs* problémáit, vagy a gyermekdalokban és a regősénekekben tapasztalható *analógiás hatások* nyomán létrejött nyelvi jelenségek és szövegváltozatok elemzéseit olvassuk, óhatatlanul Ortutay akadémiai székfoglalójának¹¹ címadó fogalmai, a *variáns*, *invariáns*, *affinitás* jutnak az ember eszébe. Kedvelt témája volt

⁸ Vikár sokrétű munkásságáról lásd *Vikár Béla-bibliográfia*, összeáll., szerk. TERBŐCS Attila Budapest, 1999. (*Budapesti Finnugor Füzetek*, 13.)

⁹ VIKÁR Béla, *A magyar népköltésről = A magyar népköltés remekei*, I., Budapest, 1906, V–XXXVIII.

¹⁰ *Közköltészet*, 1., *Mulattatók*, s. a. r. KÜLLŐS Imola, munkatárs CSÖRSZ Rumen István, Balassi, Budapest, 2000. (*Régi Magyar Költők Tára XVIII. század*, 4.) [A továbbiakban: RMKT XVIII/4.]; *Közköltészet*, 2., *Társasági és lakodalmi költészet*, s. a. r. CSÖRSZ Rumen István – KÜLLŐS Imola, Universitas, Budapest, 2006. (*Régi Magyar Költők Tára XVIII. század*, 8.) [A továbbiakban: RMKT XVIII/8.] Most dolgozunk a 3. köteten, amely a *Társadalmi élet költészete* munkacímét viseli.

¹¹ Vö. ORTUTAY Gyula, *Variáns, invariáns, affinitás. A szájhagyományozó műveltség törvényszerűségei*, Az MTA I. Osztályának Közleményei (9) 1959/3–4., 195–238.

Petőfi és Arany János verseinek *folklorizálódása*; hisz ő is a *folklorizmustól*, tehát a népköltészet formai-stiláris sajátosságainak irodalomba emelésétől várta nemzeti költészetünk esztétikai-poétikai megújulását. Vikár írásai a változatokról és a műfaji szabályokat betartató *közösségi kontroll*ról, a folklorizálódás mikéntjéről, a *szövegromlás*, a félrehallás nyelvi és poétikai törvényszerűségeiről, mind-mind megfelelnek a mai szövegfolklorisztika kérdésfeltevéseinek. Nem egyre ma sem tudunk helyesebben, kielégítőbben válaszolni, mint ő tette.

Rátérve dolgozatom tulajdonképpeni témájára, szeretném vázlatosan bemutatni, miért lenne fontos az irodalomtörténészeknek is megismerni ezt az immár 100–110 éves folklórgyűjteményt.

Mindenek előtt azért, mert nem csak régi, azóta elfeledett, hiteles népdal- és balladaszövegeket, hanem 17–19. századi közköltészetünk számos műfaját, *topos*zát, *közhelystrófáját*, és *-sorát* fellelhetjük benne. Nem csupán abban a két kéziratos énekeskönyvben, amit gyorsírással is rögzített (*Világi nóták*, 1784;¹² *Orbán József dalgyűjteménye*, 1854¹³), hanem az általa lejegyzett, még énekelt, tehát a szóbeliségben még élő népdalokban is. Kiváltképp az erdélyi folklór mutatja szépen a 17–18. századi közköltészet továbbélését a szájhagyományban. Az RMKT XVII/3. kötetét összeállító Stoll Béla, és az RMKT XVII/14. kötetét sajtó alá rendező Jankovics József, valamint jegyzeteket készítő munkatársa Stoll Béla idézte előszeretettel a régi, anonim versek népköltési változatait az ún. Vikár-átτέtekből.¹⁴ Vikár népköltési gyűjteménye azt mutatja, hogy a 17–18. századi magyar közköltészet néhány műfaja, szövegcsaládja, közhelystrófája, motívuma a kéziratosság, ill. ponyvanyomatványok révén elevenen élt a szájhagyományban a 19–20. század fordulóján.

A teljesség igénye nélkül az alábbi műfajokra és szövegcsaládokra gondolok:

– *Históriás ének* (Szentmártoni Bodó János: *Mária Magdolna históriája* „Szentül éneklették egy halott énekben...”– kiadva: RMKT XVII/4. 210. – I. k. élt erdélyi kéziratban is: Petrovay Miklós-ék (1670–72), Török Mihály-ék. (1818–19), Vikár gyűjtésében „Szentül énekelek egy halott énekbe...” kezdettel némileg folklorizálódott formában találjuk meg.¹⁵

¹² *Világi nóták* (1784) MTAK Kt Ms. 4866/217.; STOLL Béla, *A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1542–1840)*, Balassi, Budapest., 2002, 1102.

¹³ MTAK Kt Ms. 1055/26. = ZI 18. Itt és a továbbiakban a ZI jelzet a MTA Zenetudományi Intézetében őrzött Vikár-gyűjtések gépírási átτέtjeinek dosszié számát jelzi.

¹⁴ Így nevezik a Vikár gyorsírási füzetéből 1949–1952 között készített gépírási másolatokat, amelyek egy teljes példányát az MTA Zenetudományi Intézet őrzi, nem teljes példányait pedig a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában (EA) és az ELTE Folklóre Tanszékének Kézirat-tárában (KI) találjuk meg. A gyűjtemény sorsáról és a Vikár-kéziratok egyéb lelőhelyéről lásd SEBŐ, I. m.

¹⁵ Lásd a ZI 11/085-ben, Kénos, 1902.

– *Vitézsírató (históriás ének)* Kádár István éneke (*Szőrnyű nagy romlásra készül Pannónia...* ZI 10/131 Oroszhegy 1902.)¹⁶ Kodály *A magyar népzene c. összefoglalásában* ezt írta: „a históriás énekről tudjuk, hogy nyomtatás is terjesztette. Fennmaradásában mindamellett oroszlánrész illeti az emlékezőtehetséget. Még 1910 táján nem volt ritkaság olyan öregember, aki Kádár István históriájának (első kiadása: 1657) nagy részét könyv nélkül tudta, jóllehet sohasem olvasta, esetleg nem is tudott olvasni.”¹⁷ E népszerű históriás ének egyik négyszakaszos változatát Bartók Béla Csíkjenőfalván gyűjtötte 1907-ben.¹⁸

– *Latorköltészet: kivégzési búcsúének* (1755, Udvarhely; ZI 11/34. *Gyöngyös legény búcsúztatója*, Siklód, 1902.). A magyar közköltészetben a 16. századtól datálható Európa-szerte ismert műfaj motívumait és frázisait a 19. század eleji ponyvanyomtatványokban (Pl. a Zöld Marciról szóló, 19. század eleji ponyvában, illetve annak nyomán) a betyárfolklorban is megtaláljuk.¹⁹ A műfaj ritkasága miatt idézem néhány jellegzetes strófáját:

*Gyöngyös legény búcsúztatója*²⁰

Ó, mely bizonytalan az ember élete,
Amint Bölcs Salamon könyvébe tette.²¹
Ember nem tudhassa, hol lesz neki vége,
Hol s mikor találja a halálnak mérge.
Vaj', mikor csálja meg ördög mestersége,
Mely szegény lelkünknek esküdt ellensége.

...

Ne siess, jó hóhér, elütni fejemet,
Von' meg egy kevésbé a te kezeidet!
Tödd bé hüvelyödbe éles fegyveridet,
Hadd nyújtsam már tovább az én verseimet!

¹⁶ Fonográfra felvett hangzóanyaga Mf. 391A.

¹⁷ KODÁLY Zoltán, *A magyar népzene*, a példatárat szerkesztette VARGYAS Lajos. Zeneműkiadó, Budapest, 1969⁴, 71.

¹⁸ Lásd *Uo.*, példatár 351. sz.

¹⁹ Bővebben lásd KÜLLŐS Imola, *A latorköltészet és betyárfolklor összefüggéseiről*, Ethnographia (115) 2004/4., 405–433.

²⁰ Hangzóanyaga Mf 436/a. A záró strófa szerint 1755-ben keletkezett *kivégzés előtti búcsúének* a kora újkori közköltészet *latorverseinek* egyik fontos alműfaja. Vö. KÜLLŐS Imola, *Kivégzés előtti búcsúének*, ItK 1992, 616–632.

²¹ A ZI 11-es gépiratban: „...könyvéből feltette.”

Ó, vidéken lakó éfiú s szép rendek,
Mostani órában búcsúzom tőletek!
Néköm megbocsátván éfiak és vének,
Rólam tanuljatok, nagyok és kicsidek!

...

Nosza, te jó hóhér, vedd fel fegyveredet,
Nosza, tödd kezembe nagy serénységedet (?),
Hamarsággal vágd el kezemet, fejemet,
Udvarhely piacán ontsd ki a vérömet!

Azután testemet kösd te lófarokra,
Mások példájára von' ki a kuharra,²²
Húzz fű' a kerékre a gyalázatomra,
Égi madaraknak hadd legyenek számokra!
Azután testemet valaki meglássa,
Magát megjavítsa, hogy ily²³ gyaláztatja
Rajta ne történjék, Istent meg ne bántsa,
Hogy Istennek lelke lelkét újítgassa!

Ezerhétszáz után, ötvenötnek fogytán,
E példa történék Udvarhely piacán.
Ez igaz törvénynek ki monda utána,
Ez igaz verseket²⁴ aki megtanolja,
És ezen példákat előtte hordozza,
Rossz gondolat annak szívét nem bírhasa,
Hogy²⁵ Istennek lelke lelkét újítgassa!

– Virrasztóban énekelt *vallásos népének, ún. halottas-ének*. A felvidéki Illyés István 1693-ban kiadott katolikus gyűjteménye zömmel 16. századi verses zsoltárokat és hasonló dallamokra énekelt halotti énekeket tartalmaz, melyek számos darabja. pl. *Harc ember élete teljes életében...* (lásd ZI 23/068. Kaposfüred,) s *Megszabadultam már én a testi haláltól* évszázadokon át fennmaradt a szájhangományban. Ez utóbbi dallamra Balassi 11–12 nagy költeményt írt, peregi

²² Vikár megjegyzése: „utcára”. Valószínűbb viszont a *kuhar* = 'terméketlen, omladékos hely' (vö. *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*)

²³ A ZI 11-es gépiratban: „...hogy így gyaláztatja”.

²⁴ A ZI 11-es gépiratban: „Ez ezen...”

²⁵ A ZI 11-es gépiratban: „Ha...”

(Pest megye) változatát Volly István gyűjtötte fel gyűjtötte temetési énekként,²⁶ Vikár pedig somogyi *bordalként* *Tekeres kukurus a fának gyümölcse* ... kezdettel.²⁷ Kodály szerint: „A magyar nyelvű egyházi népének és a népdal kapcsolatait pusztán szöveg szempontjából is érdemes volna vizsgálat alá venni. Hisz századokon át ez volt jóformán az egyetlen verses irodalmi hatás, ami a népet érte.”²⁸

– *Házassági tanács legényeknek. A Pázsintos udvaron lakik a szegénység...* (ZI 11/074. Fenyéd 1902.) kezdetű, Erdélyben elterjedt szövegcsalád a lakodalmi intő és oktató énekek műfajcsoportjába tartozik. A 17. század utolsó évtizedében bukkant fel először, összesen nyolc kézíratos szövegváltozatát ismerjük.²⁹ Az ének a házasulandó legényeknek szánt tanácsokat tartalmazza, egyszersmind elriasztja a lánykérőt a rendetlen, piszkos, tékozló (gazda)asszonyoktól a „Nézd meg az anyját, vedd el a lányát!” proverbium szellemében, mintegy felmutatva a közösségi elvárásokat és a nemi szerepek normáit. Ugyanebbe a szövegcsaládba tartozik egy belső strófával kezdődő ének is: *Amely faluban van sokféle kocsma...* (ZI 12/030 Lövete = Mf 0403a)

– *Vénlánycsúfoló. A Falu végén egy kis házikóba*³⁰ kezdetű vénlánycsúfoló éneklése előtt (ZI 10/079. Lőrinc Zsófia, 81 éves, Zetelaka, 1902. augusztus 31.) az adatközlő megjegyezte: „Még leányocská voltam, testvérem mikor férjhez ment, hívtak egy muzsikást, az énekelte.” (Tehát, ha jól számolunk, kb. az 1830-as években!) A 17–18. századi közköltési sorokkal és motívumokkal bíró szövegcsalád különösen az erdélyi színhagyományban volt népszerű. *A két X-et régen meghaladtam....* (belső vándorstrófa) kezdettel vagy folytatással több kézíratos énekeskönyvben előbukkan, pl. Pálóczi Horváth Ádámnál is.³¹

Ehhez a műfaji csoporthoz, a házassági tanácsokhoz tartozik még az *Aki sokat bújjdosik s jár...* illetve a *Könnyű venni feleséget...* kezdetű versezet is (ZI 12/037.), amelynek négy 18. századi variánsát ismerjük, az egyiket töredékes formában Pálóczi Horváth Ádám is feljegyezte.³²

²⁶ VOLLY István, *Somogyi „Kalevala”. Vikár Béla Somogyban*, Somogyi Almanach (4) 1959, 38.

²⁷ Kaposfüred 1901, MNGY VI., 183–186. Volly szerint a somogyi dallam változata az „Ó mely sok hal terem az nagy Balatonba” kezdetű bordalunk: VOLLY István, *A Kalevala új megközelítésben* = *Vikár Béla nyomában*, szerk. LACZKÓ András, Kaposvár, 1984, 31–38.

²⁸ KODÁLY, I. m., 64.

²⁹ A szövegcsaládról bővebben lásd RMKT XVIII/8., 71. sz. és jegyzetei: 562–564.

³⁰ *Vénlánypanasz*. A szövegcsaládról bővebben l. RMKT XVIII/4., 51. sz. és jegyzetei: 427–429.

³¹ *Örödfélszáz énekek. Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteménye az 1813. évből*, s. a. r. BARTHA Dénes – Kiss József, Akadémiai, Budapest., 1953, 118. sz. [A továbbiakban: PHÁ ÖÉ.] A változatokban gazdag szövegcsaládról bővebben lásd RMKT XVIII/4., 55. sz. és jegyzetei: 432–435.

³² PHÁ ÖÉ., 128. sz. A szövegcsaládról bővebben lásd RMKT XVIII/8., 73. sz. és jegyzetei: 567–568.

– *A szerelmi dal* műfajcsoportból számos vándorstrófa, azaz: toposzt és motívum maradt fenn a folklórban, pl. *A violát akkor szedik...*³³ Stoll Béla szerint kevés olyan 17. századi strófánk van, amely annyira elterjedt, mint ennek az éneknek az 5. versszaka. Stoll az RMKT XVII/3. 143. versének jegyzeteiben (a 621–622. oldalon) sok kéziratot, ponyvát és népköltési változatot idéz, egyebek között Vikár gyűjtéseit is. (ZI 07/423 = Mf. 398b., *A Magyar Népzene Tára*, IV. Párosítók, s. a. r. Kerényi György, Budapest, 1959, 698.)

Említhetném továbbá a szerelmi dalokban oly gyakran felbukkanó *méz–méreg* oppozíciót tartalmazó metaforát, amelyről Voigt Vilmos háromrészes tanulmányában több közköltési és népköltési (párosítóban előforduló) példát találunk.³⁴

Szerelmi búcsú (*Keservesen kezdé búcsúzó verseit...* ZI 10/051, Zetelaka 1902. és EA 2299/407.) A 18. század első harmadából való népszerű szövegcsalád. A Stoll bibliográfia hét kéziratot (5 erdélyi, 2 felvidéki) változatát említi.

Eredetileg valószínűleg szerelmi búcsúdal volt a kuruckorban bujdosó énekké alakított, s ekképpen folklorizálódott *Őszi harmat után...* kezdetű ének. (Vikárnál ZI 07/375. Firtosváralja, 1900.) Erről a szövegcsaládnak a kialakulásáról 11 kéziratot változat összevetésével legutóbb Katona Imre írt nagy tanulmányt.³⁵

Kánai menyegző. (*Az igaz Messiás már eljött...* ZI 10/052 = Mf. 384a. Zetelaka 1902.) Eredetileg egyházi népének, melynek témája Jézus első csodatétele, a víz borrá változtatása (vö. János evangéliuma 2,1–13.). Dallama 17. századi, az ének verses latin szövegét a magyar fordítással együtt a Kájoni kódexben (1634–1671) találjuk meg.³⁶ Világi kéziratok énekeskönyvek, melodiáriumok és ponyvák népszerűsítették. A magyar néphagyományban általában a lakodalmi vacsora közben énekeltek, de megvan szomszédainknál, a cseh, morva, horvát folklórban is.³⁷

³³ Kiadva: *Szerelmi és lakodalmi versek*, s. a. r. STOLL Béla, Akadémiai, Budapest, 1961, 143. sz. (*Régi Magyar Költők Tára XVII. század*, 3.) [A továbbiakban: RMKT XVII/3.]

³⁴ VOIGT Vilmos, *A szerelem kertjében*, I–III., Ethnographia (80) 1969, 235–257.; (81) 1970, 1–27.; (92) 1981, 513–532.

³⁵ Kiadva: RMKT XVII/3., 276. sz.; vö. KATONA Imre, *Az „Őszi harmat után...” szövegeinek eredete és története = A megváltozott hagyomány. Folklor, irodalom, művelődés a XVIII. században*, szerk. HOPP Lajos – KULLÓS Imola – VOIGT Vilmos, MTA Ir. Tud. Int. – ELTE Folklore Tanszék, Budapest, 1988, 277–288.

³⁶ Kiadva: *A Magyar Népzene Tára*, III/A, *Lakodalmok*, s. a. r. KISS Lajos. Budapest, 1955, 589–591. [A továbbiakban: MNT III/A.]

³⁷ A szöveg és dallamcsaládról összefoglalóan lásd *Magyar Néprajzi Lexikon*, III., főszerk. ORTUTAY Gyula, Akadémiai, Budapest, 1980, 16–17. [A továbbiakban: MNL 3.] Gazdag variantúráját bemutatja: MNT III/A, 518–564. sz. és jegyzetei: 982–985.

*Házastársi/ kocsmai veszekedés*³⁸ (*Hallgass, asszony, ne duzzadozz...* ZI 10/434. Török Mózsés, Csekefalva, 1902. szeptember 13.) Ponyvanyomtatványok által is népszerűsített európai énektípus. A *Közköltészet* 1. kötetben négy ilyen műfajú szövegcsaládot közöltünk. A Vikár-hagyaték ismeretében, ill. egy Stoll bibliográfiában nem szereplő, 18. századi székelyudvarhelyi kézirattal,³⁹ melyben a verses műfaj két kottás változata is szerepel: *Egy Enek Szapora Tántz Notára: Ó, édes feleségem, mért haragszol?* – kezdettel, ennek a közköltési énektípusnak is gazdagodott a variantúrája.

– *Bujdosóénekek, keservesek. Ha folyóvíz volnék, bánatot nem tudnék* Stoll Béla szerint ez az ének az ikertestvérebe szerelmes és visszautasított Byblis történetének⁴⁰ a 17. századi magyar közköltésen át folklorizálódott változata. Vikár gyűjteményében felbukkan Tordátfalván egy ballada utolsó versszakaként (ZI 07/300.) és kétváltozatban Szombatfalván (07/396.; 12/073.) Ugyanebből a szövegcsaládból folklorizálódott az *Én csak olyan vagyok, mint útfélen egy fa...* közhelystrófa, melyet Vikár két udvarhelyszéki faluban is megtalált (07/474. és EA 2299/336. Atyha; valamint ZI 10/152. és EA 2299/319. Zetelaka, 1902.) Stoll Béla sok népköltési változatát felsorolja még az RMKT XVII/3. 201. szövegének jegyzeteiben.⁴¹ Egy másik népszerű bujdosóének/keserves szövegcsaládban az *Ó, szegény idegen legény/ Idegen földről jövevény...* kezdetűben a záró strófában ez áll: „1755-ben /írtam én ezt keservemben” (Lásd ZI 22/554. 1903. Siklód)

Mint említettem, a Vikár-gyűjteménybe egy teljes 18. századi kéziratos énekeskönyv gyorsírással másolata is bekerült. Ebből, a *Világi nóták* (1784)-ből származik az *Ó, szegény idegen legény...* kezdetű keserves. Ez a 27 darabos, római számokkal ellátott, zömében szerelmi dalt tartalmazó, 19. századi másolatban fennmaradt, valószínűleg erdélyi kézirat⁴² még nem szerepelt az 1961-es kiadású Stoll-bibliográfiában, csak a 2002-es bővített kiadás említi. Következésképp a Jankovics József által 1991-ben sajtó alá rendezett RMKT XVII/14. kötetében a jegyzeteket készítő Stoll Béla még nem hivatkozhatott rá például annál a 17. századból

³⁸ *Házastársi veszekedés*. Az almműfaj európai közköltészeti előképeiről és népköltési párhuzamairól bővebben lásd RMKT XVIII/4., 38–41. sz. és jegyzetei, valamint KÜLLŐS Imola, *Közköltészet és népköltészet. A XVII–XIX. századi magyar világi közköltészet összehasonlító műfaj, szűzsé- és motívumtörténeti vizsgálata*, L'Harmattan, Budapest, 2004, 65–85.

³⁹ Szigethi Gy. *Mihály vegyes gyűjteménye 1778–93*, 167a–172a.

⁴⁰ Vö. OVIDIUS, *Metamorphoses*, IX. könyv.

⁴¹ RMKT XVII/3., 201., 650–651.

⁴² *Világi nóták* (1784) ZI 22.; eredetije: MTAK Kt Ms. 4866/217.; leírása: STOLL, *A magyar kézirat énekeskönyvek...*, 1102.

eredeztethető, de a 18. század során kétszer is átdolgozott *Bokros bú habjai reám tódulának* kezdetű keservesnél, amelynek 22 kéziratoss változatát sorolta fel, illetve mutatta be. A *Világi nótákból* való 23. (!) szövegváltozat az ének legkorábbi szövegváltozataihoz (XVII/14. 184/I–VI.) áll legközelebb, annak ellenére, hogy ez a kéziratoss gyűjtemény már a 18. század utolsó harmadában készült. Meglepő, hogy a strófarend csak egy helyütt változott a 184/I–VI.-hoz képest, a *szövegszintű variálódás* a legfeltűnőbb a 2., 4., 7., 8., 9., versszakban, ahol egy-egy teljes sor kicserélődött, megváltozott. (E sorok/strófák régibb szövegét idézem dőlt szedéssel a jobb oszlopban, a 18. századi változatot a balban.)⁴³

Világi nóták (1784) IX.⁴⁴

RMKT XVII/14. 184/I–VI.⁴⁵

1. Bokros bú habjai reám tódultanak,
Minden örömemtől engem megfosztanak.
Hegyes, mérges nyelvek reám szóllanak,
Ezek fő okai bujdosásimnak.

1.

2. Érzem nyavalyámat, igen búsulok,
Sokáig egy helyben nem maradhatok.
Kengyelben a lábam, úgy abrakolok,
Keseredett szívvel útnak indulok.

3. Érzem nyavalyámat, igen busulok,
Nincsen nyugodalmom, talpamon állok
Sokáig egy helyben nem maradhatok
Keseredett szível útnak indulok.

3. El kell menni, amely nehéz szívemnek,
De nincs maradása árva fejemnek.
Mindenek ok nélkül reám törekednek,
Végére akarnak járni éltémnek.

2.

4. Szívemet mely sok bú és bánat hánysa,
Azt nyelvem avagy szám ki nem mondhatja.
Melyik sziget avagy földnek határa
Lészen elrendelve már lakására.

4. *Hol lesz maradásom, csak Isten tudja*
Búsult szívem azt most meg nem mondhattya,
Mellyik sziget avagy földnek határa
Istentől rendeltetett szállásomra.

5. Orcáimon aláfolynak könyveim,
Mind éjjel, mind nappal sírnak szemeim,
Keserves jaj szókkal zengnek ajakaim,
Így múlnak el tőlem gyászos napjaim.

5. *Ortzáimról lefollynak sűrű könyveim,*
Meg nem szűnnek, úgy sírnak én szemeim,
Bánattal telyesek minden oraim
Jaj meg emésztene titkos kinaim

⁴³ Miután a 20. század fordulóján Vikár által készített kézirat-áttét gépelt változatából közlöm a szöveget, korszerűsített helyesírással és központoszással adom.

⁴⁴ Vikár-áttét ZI 22/42. sz.

⁴⁵ A szöveget betűhíven idézem a gyűjteményből.

6. Terhes bánatimnak sűrű zápora
Ottan, ottan omlik gondolatomra.
Bárcsak juthatnék már végső órára,
Szegény, bús lelkemnek kimúlására!

6.

7. Tudom, hogy jobb lenne akképpen nékem,
Hogyha a föld alá helyhetnék székem.
Mert ott megnyugodnék minden tetemem,
Nem terhelné többet sírás szemem.

7. Tudom, job *is volna* aképpen nekem,
Hogy ha koporsóban tétetnek testem
Akor meg nyugodnak minden tetemen (!)
Bánatim sem tusakodnának velem.

8. De valamíg élek itt e világon,
Mindaddig bujdosom messze országon.
Úgy vagyok, mint árva madár az ágon,
Hogy kell átal menni nyomorúságon.

8. *En* valamig elek itt ez világon,
Ugy vagyok, mint árva madár az ágon,
Elbujdosván mesze idegen országon
Átal kell mennem sok nyomorúságon

9. Azért valamerre mennek lábaim,
Napról-napra nőttön-nőnek bajaim:
Teljesek bajokkal minden dolgaim,
(vö. RMKT XVII/14. 184/I-VI. 5/3-4. sor)
Jaj, megemésztenek titkon kínaim.

9. Azért valamerre mennek lábaim,
Szívem tsak kesereg, sirnak szemeim,
Keserves jaj szokál zengnek ajakim,
Az miglen el follynak bujdoso napim.

10. Árváknak tútora, én édes Istenem
Hallgasd meg és tekintsd esedezésem!
Elégeld meg bujdosásom nékem,
A mennyben helyeztesd nyugalmas székem!

10.

A *Világi nóták* (1784) némelyike a kuruc kort idézi szövegében, dallamában vagy történelmi nosztalgiát árasztó hangulatában. Ilyen pl. az alábbi keserves:⁴⁶

I.

1. A szerencse tündér kerekén
Öröm után következik kín.
A míg jót ád, addig fénylik néked az napfény;
Még meg nem csalt, buba nem hajt.
Példa vagyok én.

2. Én is egyszer kedvemre éltem,
Szerencsém boldognak véltem.
De látod é, nem szánod é, szörnyű esetem?

⁴⁶ A Stoll-bibliográfia (STOLL, *A magyar kéziratos énekeskönyvek...*) ezen kívül 16 előfordulását említi.

Irigyeiktől, mindenektől
Számkivettetem.

3. Kiki maga kedvét követi,
Ha fáj, másnak nem emlegeti;
Ha látja is, megszánja is, fordul, felejtí,
Kinek nem baj, annak nem jaj,
Könnyen tűrheti.

4. Fájdalmimat magamba tartom,
Bús szívemet azzal fogyasztom.
Ha igazán senki sem szán, hát mit ohajtom?!
Sebeimet, a mint lehet
Magam orvoslom.

5. De bus szívem magával sem bir,
Ha éri is örvendetes hí.
Bár tettesse, hogy van kedve, titkon még is sír;
A szüntelen bánat ellen
Nincs orvosló ír.

6. Így van dolga tündér világnak,
Bánat árját adja fiának.
Ámbár néha koczkázásban örűlsz a hatnak (?)
De szerencse ha hoz vakot
Semmit sem szánnak.

7. Elindulok hát már utamonn,
Nem kesergek többé bajomon;
– Mert nincsen ki könyörűljön szegény sorsomon,
Jobb hát nékem keseregne
Magamban titkon.

8. Indulok hát de keservesen,
Lábaimat utnak eresztem.
De az Isten mindeneben vezérem lészen.
Egész éltém fogytáiglan
Úgy lészen Amen.

(*Világi nóták* 1784, 1a–b)

Ennek az éneknek zetelaki folklórváltozatához⁴⁷ az adatközlő azt a megjegyzést fűzte: „Édesanyám énekelgette”. Ma, Vikár gyűjtése után 100 év elteltével felbecsülhetetlen értékűek az efféle megjegyzések, melyekkel az adatközlők dalaikat kommentálják, hisz az előadott, ismert szövegek életéről, terjedéséről, az előadó (esetenkint a kor, ill. egy-egy generáció) ízléséről informálnak.

A *Világi nóták* (1784)-ban feljegyezték azt a 18. században különböző strófa-kombinációkban felbukkanó búcsúéneket, amelyet *Ó, kék színnel fénylő egek!* kezdettel Rákóczi György szomorú nótájának,⁴⁸ majd Rákóczi búcsúdálának is gondoltak és nevezték.⁴⁹

XXIV.

1. Ó! kék színnel fénylő egek,
Fenn függő sűrű fellegek!
Tekintvén bús személyemre,
Szakadozzatok fejemre.

2. Régi napok, régi napok!
Magyarország, más országok,
Ebben nektek mi hasznatok,
Hogy engemet meg csaltatok?!

3. Ifjú voltam, gondolatlan,
Tréfás, nyájas, nyughatatlan.
De ez mégis csálhatatlan,
Ezt szenvedni nagy méltatlan.
(*Világi nóták* 1784, 11b-12a)

Egy másik népszerű 17. századi, 21 kéziratos és nyomtatott változattal képviselt szövegcsalád a *Siralmas volt nekem világra születnem...* kezdetű keserves (Thaly Dobai István énekeként adta ki a *Szentsei daloskönyvből*) valószínűleg ponyvanyomtatva-

⁴⁷ ZI 10/71. Lőrinc Józsefné, Zetelaka, 1902. augusztus 31. és EA 205, 859–860.

⁴⁸ *FleBILE Carmen Georgii Rákóczi, Hungarum reliquentis* = STOLL, *A magyar kéziratos énekeskönyvek...*, 697:14a, 15a.

⁴⁹ A *Világi nóták*ban feljegyzett keserves 2–3. strófája „Régi napok, régi napok!,” illetve „Ifjú voltam, gondolatlan,...” kezdettel más kéziratos változatokban is együvé tartozik. Az eredetileg 17. századi, katonabúcsúként megfogalmazott szöveg metamorfózisáról lásd Csörsz Rumen István, *Történelmi hősök helyzetdaltai a 18–19. századi közköltészetben* = *Folklór és történelem*, szerk. SZEMERKÉNYI Ágnes, Akadémiai, Budapest, 2007, 129.

nyok révén került be az erdélyi szájhagyományba és élt tovább.⁵⁰ Stoll Béla e rendkívül kedvelt szövegcsalád népköltési változatai között a Vikár gyűjtötte atyhai és siklódi dalokat is idézte.⁵¹ Én itt egy udvarhelyszéki, 1902-ben Lövétén gyűjtött, lerövidült változatot idéznék:⁵²

Siralmas volt nékem világra születnem,
Hogy ezeket kell szenvednem,
Hogy ezeket kell szenvednem,
Melyeket nem reméltem.

Tigristejen tartott talán fenn az anyám,
Aj, ki volt az én mostohám, bánatit ruházta reám.
Bánatim újulnak, fájdalmim nem múlnak,
Arcaimon könnyeim hullanak.
Úgy tetszik, a fák is sírnak.

Így sirassa magát, egy éfjú halálát,
Óránként mondja ki jaját, húron pengeti nótáját.

Két másik 17. századi bujdosóének strófái a *Boldogtalan sorsa siralmas szívemnek*. (a versfőben BARÓTI JÁNOS)⁵³ és a *Bujdosik, bujdosik, szegény, árva legény/deák...* kezdetű⁵⁴ gyakran összekapcsolódtak és –keveredtek a 18. századi kéziratos lejegyzésekben. A Stoll Béla által hivatkozott, országos ismertségről tanúskodó népköltési változatok között – amelyek az idegenben elszenvedett halál témáját variálják – sok az erdélyi, illetve moldvai és bukovinai. Stoll e szövegcsaládnál is két udvarhelyi Vikár-adatot idézett jegyzeteiben,⁵⁵ hadd egészítsem ki most ezeket egy harmadikkal:

⁵⁰ *Énekek és versek (1686–1700)*, s. a. r. JANKOVICS József, Akadémiai, Budapest, 1991, 186. sz. (*Régi Magyar Költők Tára XVII. század, 14.*) [RMKT XVII/14.] Törödéket megtaláljuk Pálóczi feljegyzésében is: PHÁ ÖÉ 50.sz.

⁵¹ Mindkét falu Udvarhely megyében található. A szöveg kéziratos és folklór változatait (egyebek között a Vikár gyűjtötte atyhai és siklódi szöveget EA 2299. 336 és EA 2299. 448. = Mf 433/a) lásd RMKT XVII/14., 186. sz. és jegyzetei 895–899.

⁵² ZI 09/41. sz. Pál János gyűjtése, Lövétén.

⁵³ RMKT XVII/14., 190.

⁵⁴ RMKT XVII/14., 191.

⁵⁵ Vö. EA 2299. 209. *Boldogtalan sorsa siralmas életemnek* (Világi énekek 1764. 101–104.) + egyéb, 18. századi kéziratos és népköltési változatok: *Ki tudja hol lesz én meghalásom...* kezdettel, ZI 10/150. Zetelaka, 1902. *Istenem, Istenem, hol lesz meghalásom...* kezdettel, Oroszhegy, EA 2299. (Kiadva: BARTÓK Béla – KODÁLY Zoltán, *Erdélyi magyarság. Népdalok*, Budapest, 1923, 41.) Énlaka és Zetelaka Udvarhely megyében található.

Te kicsid éfiú, sirasd meg magadot,
 Mer' ki vagyon nyújtva szekerednek rúdja,
 Csak az Isten tudja, jóra-e vagy rosszra?
 Csak az Isten tudja, jóra-e vagy rosszra?
 Azt gondolom, hogy a legrosszabbra,
 Azt gondolom, hogy a legrosszabbra.

Nem tudom, nem tudom, hol leszen halálom,⁵⁶
 Erdőn-e vagy mezőn, vagy a gyásztengeren?
 Ha a gyásztengeren leszen a halálom,
 Örökre elveszek, a vízi halaknak
 Eledele leszek, eledele leszek.

Ha az erdőn leszen nekem a halálom,
 Eltemetnek engem az erdei vadak,
 Eltemetnek engem az erdei vadak,
 Megsiratnak engem (vagy: akkor) az égi madarak.
 (Máté Rebi, Szombatfalva, Udvarhely m.)⁵⁷

A Vikár-gyűjtőfüzetek egyikében⁵⁸ egy 1854-ből datált, de zömében 18. századi közköltészeti, folklorizálódott szövegeket tartalmazó összeállítást is találtam *Orbán József dalgyűjteménye* címmel. A kézirat 1910 szeptemberében Nagyrákoson (Vas megye) került a gyűjtő kezébe, s ő gyorsírással leírta szövegeit, mind a 26 darabot. Ebben a gyűjteményben számos olyan vers volt, amelyiknek szövegcsaládját már kiadtuk a *Közköltészet* 1. és 2-ben. (Pl. egy német csúfolót, a *Rákosnál egyszer a pesti vásárkor...* kezdetű, a tiszántúli csikós és a dunántúli nemes beszélgetését bemutató népszerű szöveget, ivónótákat stb.) De találtam olyan, eredetileg a 17. századra visszavezethető énekszöveget is, nevezetesen a *Bujdosik, bujdosik, szegény, árva deák...* egyik szép, épen maradt változatát, amelynek strófái leginkább az 1764-re datált *Furuglyás-ék*-belihez⁵⁹ hasonlítanak az 5. és az utolsó strófát kivéve, melyek viszont egy másik 18. századi szöveg részletei.

⁵⁶ 17. századi, közköltészeti szövegelfőzményét lásd RMKT XVII/14., 190., 191. sz., folklórváltozatait *Uo.*, 191. sz. jegyzetei 921–925.

⁵⁷ Vikár-áttét ZI 07/395. sz.

⁵⁸ Gyorsírással kéziratát lásd MTA Kt Ms 1055/26. Gépírással átrétjét ZI 18/161–186. szám alatt.

⁵⁹ RMKT XVII/14., 190/III.

[1.] Bujdosik, bujdosik szegény árva deák,
Országról-országra, városról-városra,
Hogy az ő életét fordítaná jóra,
Fáradtsága után lenne nyugalma.

[3.] Elindul a szegény, az utat nem tudja,
Eszébe jut néki a Seregek Ura.
Jaj, szólla magában, keservesen síra,
Gyakran két orcáján a könnyje lefolya.

[4.] Istenem, Istenem, én édes Istenem,
Csak egyedül Benned vagyon reménységem.
Fölségedet kérem, el ne hagyjon engem,
Csak egyedül Tőled függ az én életem!

[5.] Szánjatok meg engem, ti apró madarak,
Sirassatok engem erdőn levő vadak.
Temessetek engem, tengeri cethalak,
Kik habos tengernek mélységében vagytok!

[191/I. 4v.] Anyám, édesanyám, ki világra szültél,
Mint pelikán madár, engem felneveltél,
Mint te egy fiadról, rólam gondolkodtál,
A sok bántságomban engem vigasztaltál.

[14.] Ne sirass engemet, anyám, édesanyám!
Te voltál énnékem kedves szülődajkám.
Tudom, e világra fájdalommal szültél,
Sok édes álmokat érettem vesztettél.

[10v.] Tudom, édesanyám, hogy ha most láthatnál,
Minden kétség nélkül engem megsiratnál,
Keseredett szívvel érettem óhajtnál,
Istennek ajállak, kedves szülődajkám!

[191/I.5v.] Én édes barátim, titeket elhagylak,
Az Úrnak kezébe benneteket ajállak!
Hogy szomorú szívem vigadjon veletek,
Valahányszor látlak és hallak⁶⁰ benneteket!

⁶⁰ A gépiratban: „én hallak...”

Végezetül engedjék meg, hogy levonjak néhány tanulságot. A felsorolt szemelvényes példák több feltevésünket megerősítik, és kijelölik a további történeti folklorisztikai/közköltészeti kutatás feladatait:

1. A 17–18. századi kéziratos (közköltészeti) énekhagyomány erősen hatott a szájhagyományban élő folklorra. („Szövegek nem a semmiből születnek.” – szokta volt mondogatni Voigt Vilmos.)
2. Ez a történeti szöveganyag a 19–20. század fordulóján – elsősorban Erdélyben – még eleven, gyűjthető volt.
3. Ez a feltűnő területi kötődés újólág sürgetővé teszi egy térkép elkészítését a 17–18. századi verses kéziratokról, melodiáriumokról és annak módszeres vizsgálatát, hogy a protestáns iskolákból kikerült írástudók, falusi értelmiségiek hogyan hatottak a folklorra, azaz az általuk közvetített klasszikus ismeretanyaggal és a kollégiumi poétika órákon tanultak alkalmi variálásával miképp alakították tevőlegesen is a szájhagyományt. A kollégiumi költészet hatása különösen a tervezett, negyedik közköltészeti forrásantológiában – amelyben Csörsz Rumen Istvánnal az alkalomhoz kötött verseket, szokásdalokat és köszöntőket adjuk közre – lesz jól tetten érhető.

Befejezésül Szabolcsi Bencét idézném, aki a dallamok vonatkozásában már kifejtette véleményét arról a szerves kapcsolatról, amelyet az imént felsorolt adatokkal a 17–18. századi magyar közköltési és a 19–20. századi népköltési szöveghagyomány ismeretében bizonyítani kívántam: „...a XVI–XIX. század folyamán (1530–1830) megrögzített melódia-anyagnak számottevő része még pontosan, alig változottan felismerhető a népzeneben; [...] bajos kétségbe vonni, hogy a népi hagyomány valóban a legjobb emlékezet s a legmegbízhatóbb konzerváló erő.⁶¹ Történetileg megrögzített és népi élő hagyomány édestestvérek. [...] A »falusi

⁶¹ „Az ilyenfajta fennmaradásban, az »alászállásban« vagy »lesüllyedésben«, mint Neumann nevezi, voltaképp semmi meglepő nincs, ha meggondoljuk, hogy a régi magyar nemesi osztálynak is igen jó zenei emlékezete volt. Idézzünk itt néhány példát: Uzoni Fosztó István 18. századi unitárius egyháztörténetéből tudjuk, hogy Bogáti Fazekas Miklós zsolnárait, Tinódi-féle melódiáikkal együtt, az 1660-as évekig énekelték az unitárius hívek Erdélyben; Hermányi Dienes Péter 1695 táján Küllővározt »a Balassa s Benitzki énekeinek sok nótáit tudja« még (Kelemen Lajos, *Hermányi Dienes József emlékirata*, Kolozsvár, 1925, 33.); erdélyi református lelkészek és iskolamesterek 1760 körül még jól ismerik a »Thököly Imre táncz nótájá«-t, melyet kétségtelenül a szájhagyomány tartott életben (Zenei Szemle 1927, 241.); a 18. század végének magyar radikálisai megrovólag, a 19. század gyűjtői örömmel jegyzik fel, hogy sokhelyütt élnek még a kuruc idők emlékei, hogy a nemesember »Bercsényi, Rákóczi, Bezerédi nótáit fújja, danolja« (lásd Budapesti Szemle 1928, 604. sz., 416.); a háromszéki főkirálybíró az 1791-iki megyegyűlés bálján »Rákóczi kedves táncát« huzatja (*Heidendorf M. önéletrajza Theil R. közlésében*, Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde N. F., XIII, 1883, II.); és így tovább.”

jelent« bizonyára nem azonosíthatjuk teljes egészében az »országos múlt«-tal; de hogy az országos múlt jelentékeny része ott él még a falusi jelenben, ahhoz kétség nem férhet. [...] Összehasonlításaink így kiragadott voltukban is beszédesen példázhatják, amit Kodály Zoltán egy ízben a régi magyar dalköltésről mondott: »Ismeretlen dalszerzőinknek nem lehetett szebb jutalma, mint ha melódiáik *fel-szállottak* a néphez.«⁶²

⁶² SZABOLCSI Bence, *A magyar zene évszázadai. Tanulmányok a középkortól a XVII. századig*, s. a. r. BÖNIS Ferenc, Zeneműkiadó, Budapest, 1959. Részletek az *Írott hagyomány – élő hagyomány* fejezetből. Az előző lábjegyzet is Szabolcsi szövege.